

BOOKA.

Knjiga **202**

ĐURĐICA ČILIĆ
FAFARIKUL

© Đurđica Čilić, 2020.

ZA IZDAVAČA
Ivan Bevc
Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje

BOOKA

11000 Beograd, Cara Dušana 68
office@booka.in

www.booka.rs

IZVRŠNA UREDNICA

Sanja Bogičević

KOREKTURA

Booka

DIZAJN KORICA

Monika Lang

PRELOM

Bodin Jovanović

ŠTAMPA

DMD štamparija

Beograd, 2024.

Sva prava zadržana.

Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti
niti reprodukovati u bilo kom obliku bez
pismene saglasnosti izdavača.

ĐURĐICA ČILIĆ
FAFARIKUL

za Anu i Jurja

Umjesto životopisa

Najviše volim onaj trenutak kad se odlučim da ću prevesti neku pjesmu, napisati priču, kad tek počnem raditi na novom članku ili pisati referat za konferenciju. Jedino tad sva gorim. Sve ostalo je manje-više otaljavanje.

Nama, podanicima *frissona*, počeci su sve što imamo.

Četiri puta Petrova tri

Kad sam prvi put išla darovati krv, sa mnom je išao moj muž, da mi pravi društvo. Ja sam mu logoreično objašnjavala koliko je to važno i za onog koji daje i za onog koji prima, i kako je krv doslovno i metaforički dar od srca, i kako je dirljiv osjećaj pomoći nekome koga nikad nećeš vidjeti, i da je krv, ta simbolička tekućina, jedna od velikodušnijih stvari koje možemo dijeliti, a da opet uvijek ostane dovoljno i za nas. Kad smo se pojavili pred medicinskom ekipom koja je taj dan došla na Filozofski i u najvažnijoj dvorani primala moje kolege, medicinski tehničar me pozdravio, odmjerio stručnim okom i rekao: „Ne može, premršavi ste.“ Ja sam, s očima u plićaku nadirućih suza, najljubaznije rekla: „Ali molim vas, zdrava sam, stalo mi je...“, a on je decidirano odvratio: „Ne, žao mi je“, te zatim pogledao mog mladolikog, zdravog muža, čije tijelo na svim jezicima poručuje da se predano bavi sportom i da je u vrhunskoj formi, pa dodao: „ali može gospodin, ako je voljan...“ Tako ja taj put nisam dala svoju krv, ali dala sam iz svoje obitelji, ako se to broji.

Dvije godine kasnije, dva kilograma deblja, idem darovati krv. Tehničar, ovaj put neki šaljivdžija, odmah me je

s vrata diskvalificirao: „Ne može. Udebljajte se pa dođite. Trenutno izgledate kao da vama treba dati krv.“

Treći put dolazim u Petrovu ništa punašnija, ali bitno samopouzdanija, i odmah krećem asertivno: „Znam da biste htjeli da sam deblja, ali sad sam u svojoj najdebljoj fazi, više kila nego sad imam jedino kad sam trudna. Dopustite mi da dam krv, nećete požaliti! Zdrava sam, istrčim dvanaest kilometara u pedeset minuta, kvalitetno se hranim, u odličnoj sam formi.“ Tehničar je savladan, marširam u salu u kojoj leže krupni muškarci koji izgledaju kao da se na kauču upravo odmaraju od obilnog ručka. Sestre me polegnu, vežu mi gumom ruku iznad lakta, daju lopticu u šaku, ubadaju iglom jednom, dva-put, triput. Potom misle da su uspjele, ja gnječim lopticu, ponosna sam, zamišljam koga spašavam svojom krvlju, samoj sebi u tom trenutku vrijedim za dvoje. Međutim, vrećica koja leži na stoliću koji se klacka – ne puni se, ali se koža na mojoj ruci vidno nadima. Zovem sestru, ona paničari, kaže da je žila probijena, ali ne vadi iglu, kruži oko mene, očekuje da sama riješim problem ili ako ne ja, onda moja krv, da će skužiti kako se proljeva uzalud pa se uredno vratiti u žile. Snebivamo se obje, ja konačno dozivam stariju sestru koja ulijeva povjerenje, prilazi mi, jedan pogled je dovoljan, podiže glas na mladu sestru, šalje je u drugu prostoriju kao u ćošak, meni je slabo, ruka me sve jače boli... Petnaest minuta kasnije prolazim kroz špalir zaposlenika u Petrovoj, svi mi se ispričavaju što su mi probili žilu i daju mi da besplatno ručam u bolničkom restoranu bezukusnu rižu i dva nedopečena krilca. Jedem da ih ne uvrijedim, kao da sam ja nešto kriva. Dva dana kasnije cijela mi je ruka u podljevimima

koji su potom svaki dan druge boje i djeca mi ne daju da ih grlim jer me se boje. Mlađe dijete pita hoće li mi ruka otpasti. Kažem da neće, ali nisam sasvim sigurna u to.

Četvrti pokušaj se događa prvog dana našeg ovogodišnjeg ljetovanja. Tek što smo se djeca i ja iskricali na otok, s ulaznih vrata Doma kulture mami nas plakat s pozivom na dobrovoljno davanje krvi. Oduševljena sam, kakav dobar znak! Ja sam evo sad gospođa u najboljim godinama i s optimalnom kilažom, iza mene je trideset penjanja na Sljeme u zadnja dva mjeseca, u mom su organizmu učinci dobre prehrane s puno vlakana, a ispred mene medicinski tim koji djeluje kao da neće probiti žilu u mojoj ruci na nekoliko krivih, nego samo na jednom, pravom mjestu. Na stolu kod izlaznih vrata, za junake koji su već dali krv, pladnjevi prepuni štrudli s makom i orasima, već se vidim kako ih jedem nakon herojskog podviga i kako se poslije s djecom smijem dok ona pomalo užasnuta gledaju mak koji se ugnijezdio između mojih zuba.

Ali štrudle valja zaslužiti. Medicinska sestra mi ponudi stolicu, uzimaju mi kap krvi iz prsta nad posudom u kojoj je prozirna tekućina. Kapljica pada unutra, medicinska sestra mi usputno veli: „Samo provjeravamo imate li dovoljno željeza u krvi.“ Naravno da imam, mislim samouvjeren, da samo znate koliko posla odvalim u danu, kako sam jaka, brza i efikasna... u meni je energije za još tri ovakva tijela! Obje zainteresirano gledamo kapljicu, ja s ponosom na prekrasnu tamnocrvenu boju, kao da sam baš ja za tu nijansu zaslužna. Ali! Ljupka kapljica pluta na površini, kao da je od ulja. Ne samo da ne tone odmah kao što je potonula kapljica barbe koji je ispred mene

stajao u redu nego se ta kapljica drži kao da će tu plutati do kraja moga ljetovanja. Medicinska sestra me u čudu gleda i veli: „Vi ste kritično slabokrvni, javite se liječniku odmah, vama je potrebna terapija.“ Odlazim iz Doma kulture pokunjena, odlučno odbijajući štrudlu s makom pripremljenu za uspješne davatelje krvi jer znam da je nisam zaslužila. Ljetovanje je za mene počelo porazom. Moja krv dakle ništa ne vrijedi. Ne samo da je ne mogu dati drugima nego ni meni samoj nije dovoljno dobra. Liježem na vruć otočni kamen, djeca se sućutno stiskaju uz mene, znaju već nesretnu povijest mog darivanja krvi, a sad i svjedoče najnovijoj epizodi. Šutimo, oni suosjećajni, ja slabovoljna, što je u jeziku koji me opisuje novi sinonim za slabokrvna. To je dakle kraj. Nema smisla više pokušavati. Neću spasiti ničiji život, neću se upisati u zlatni popis darovatelja, neću nikad dobiti bedž na kojem su nacrtane dvije kapljice krvi koje se sjedinjuju u oblik srca.

Ali dok ležim na otočkom kamenu stiješnjena između Ane i Jurja, moja slabašna krv odjednom procirkulira poletnije potaknuta spasonosnom mišlju:

„Hej, pa ja imam dva bubrega!“

Gospodin Krešo

Otkad sam ja na Filozofskom faksu, a to je već dugo, dugo, gospodin Krešo prodaje knjige ispred glavnog ulaza u zgradu. Poreda ih po zidiću i satima bdije nad njima. Uglavnom su to rijetke i nadasve dobre knjige, samo što i loše knjige više slabo koga zanimaju, a dobre pogotovo. Prije je svoje radne sate gospodin Krešo provodio stojeći kraj knjiga, kao vojnik koji zna svoje mjesto u hijerarhiji i u svakom trenutku iskazuje respekt nadređenoj instanci – književnosti. A sad mu se nakupilo godina, hladnoće i umora u kostima, pa kraj ulaza, ali tako da nikom nije na putu, sjedi na običnoj drvenoj stolici. Kaže da je već o sebi čuo glasine da se eto i on konačno na Filozofskom dočepao fotelje.

Uvijek s nekim razgovara, redovito sa studentima, nerijetko i s profesorima. To su sve njegove stalne mušterije, ali su prije svega njegovi znanci i sugovornici, a razgovor i toplina ipak su ljudima poput njega najdragocjenija valuta.

Gospodin Krešo već dugo živi sam. Donedavno je imao macu, koja je bila lijepa i mazna. I ljubomorna. Kad bi vidjela da se on s nekim upušta u dulji razgovor, dobacila

bi mu uvrijeđen pogled i okrenula mu zavodljivu liniju svojih leđa, lišavajući ga pažnje sljedećih nekoliko sati. Nedostaje mu svila njezine dlake pod dlanom, njezina jogunasta priroda i njezin karakter na kojem bi joj, veli on, mnogi ljudi mogli zavidjeti.

Gospodin Krešo je slab i teško hoda. Od tramvajske stanice na kojoj siđe pa do svog radnog mjesta – stepeništa ispred Filozofskog, što je udaljenost od nekoliko stotina metara – katkad korača jako dugo. Nosi tešku torbu sa svojim knjigama. Kad god ga netko od nas prepozna, ponese mu torbu, pa knjige stignu na posao puno prije svoga najboljeg prijatelja. Jer gospodin Krešo nije samo prodavač knjiga. On je zapravo njihov najdobrohotniji skrbnik. On pazi da svaka njegova knjiga ode u kuću gdje će joj biti najljepše, gdje je nekom stalo do nje, gdje još samo ona nedostaje da bi sve bilo namireno, pa makar privremeno – do nekog novog nedostatka, do neke nove knjiške žudnje.

Mnogo se nas muva oko faksa i u njemu, mnogo nas je koji sebi umišljamo da smo baš mi i ono što pišemo u člancima, knjigama, što govorimo pred studentima i u medijima... važan dio bogate slike ovog najvećeg i u mnogočemu najboljeg fakulteta u državi.

Ali prizor u kojem jedna studentica jutros gospodinu Kreši donosi sendvič i voćni jogurt, a on joj poklanja Burgessovu *Paklenu naranču* i o istom trošku, dakle besplatno, drži joj kratko predavanje o romanu, distopiji, o Kubrickovu filmu, o ravnodušnosti, o nasilju kojim roman pršti, a ona sluša sa zanimanjem i s pogledom punim naklonosti klečeći pokraj njega, kadar je kojim bi trebao početi dokumentarni film o ovom fakultetu i

ljudima koje je okupio, odredio i promijenio zauvijek, uglavnom nabolje.

* * *

Preko vikenda sam se razjurila po imboksima i za gospodina Krešu utanačila sljedeće: Tina i Robi darovat će mačka, lijepog, šarenog, dotjeranog. Na Andrein prijedlog, s Karlom i Lorenom dogovorila sam kupnju i postavljanje kasice u KSFF-u za sakupljanje novca za macu. Odlučila sam mu kupiti i cipele i ponuditi svoj broj telefona, da me zove kad zatreba bilo što, ili njemu ili maci.

Dođem jutros kod gospodina Kreše koji na svojoj maloj drvenoj „fotelji“ ispred faksa, uz zidić duž kojeg su već poredane knjige, čita novine. Čučnem pokraj njega i stanem mu euforično, ali biranim riječima da ga ne uvrijedim, nabrajati šta sam sve za njega smislila. On me gleda svojim blijedoplavim očima, smješka se i sve što nudim nježno, ali decidirano odbija. Macu neće jer svog sijamskog mačka Coca ne može zaboraviti, Coco je nezamjenjiv, kaže. Cipele neće jer ima dijabetes, najviši stadij, i prijete mu amputacije prstiju. Da mu kupim mobilni neće, jer kaže da je čovjek devetnaestog stoljeća i da mu ta moderna čuda ne trebaju. Neće ni da ga odvedem na ručak, kaže da jede u staračkom domu na Iblerovom, da je tamo hrana najbolja, ali da nije loša ni u Klaićevoj. Nudim mu jabuke, reske, skoro kisele jer je šećeraš. Odbija i to, veli jeo bi samo crvljive jer je crv dokaz da jabuka valja.

Nijednu moju uslugu nije htio, nijednu moju ponudu nije prihvatio. A cijelo me vrijeme gledao s puno blagosti

i skoro samilosti. Na kraju se sagnuo prema knjigama i posegnuo za najboljom među njima.

Poklonio mi je *Uzvanika posljednjih svečanosti Villiersa de l'Isle-Adama*, jednu od mojih najdražih knjiga, koju, naravno, imam, ali mu to nisam rekla. Kazao je: „Evo, da i ja vama nešto poklonim.“ „Ali ja vama nisam poklonila ništa“, konstatiram razočarano, a on odgovara: „Kao da je to važno.“

Znam zašto mi je dao baš tu knjigu, i znam zašto nije htio ništa od svega što sam mu nudila. U toj je knjizi priča „Mučenje nadom“ u kojoj židovski rabin pokušava pobjeći iz tamnice gdje ga je smjestila Velika inkvizicija. Čudnim spletom okolnosti on uoči svog mučeničkog pogubljenja uspijeva izaći iz ćelije, puže kroz hodnike, podrume, neopazice se provlači pokraj čuvara. U njegovu gladnom, iznurenom tijelu duša se nadima nadom da će se dočepati slobode. Bijeg traje dugo, nada raste. Konačno, zaista, jadni se rabin domogne izlaza. Slobodan je! Ali nakratko. Odmah se nad njim nadvija neumoljiva figura Velikog inkvizitora koji mu zlurado otkriva da je u zamci velike zlobe – da je mučen nadom. I da je njegovo pogubljenje neizbježno.

Mislim da gospodin Krešo nije htio da ga mučim nadom. Nadom da nije star, da nije bolestan, da postoji društvo i sva sila ljudi koji se žele brinuti za njega. Prekasno je za to. I on ne želi da mu kraj života prolazi u iluziji.

Kraj i početak

Završilo je ljeto koje je u mom životu uvijek razglednica iz nekih drugih, boljih varijanti života. Ljeto je prozor, nikad vrata, u život kakav bi mogao biti. Mirisi soli, boje cvrčaka, okus plavetno-žutog krova, klackalice barki u lučici, gola koža, draga lica, taktilnosti u izobilju.

I onda rujanski vjetar zalupi prozore, i pogled se zalijepi za uskozidnu zbilju kojom dominiraju mirisi tuđih ručkova u neboderu, na kožu nalegnu slojevi prošlogodišnje odjeće, a lica oko sebe više ne biram, sama dolaze i ostaju.

Najgore su mi sjednice, sastanci, službeni susreti. I ta misao: tko su ovi ljudi, što je njima važno, što čitaju, kako odgajaju svoju djecu, misle li ikad na druge, one s kojima nisu u nekom *dealu* ili u rodu, misle li na društvo, na zajednicu, kako predaju studentima, što drže da je život i posao... i ta jeza da smo sad ušli u dob kad smo i sami, ne zato što želimo, nego zbog smjene generacija i posla koji radimo, dobili priliku biti na nekim pozicijama, ma koliko malo važnim, ali ipak istaknutijim od dosadašnjih. Ne da mi se to. Sve se u meni protivi. Sve u meni žudi za lakoćom, za slobodnim izborom, za bijegom od stege, od

imperativa, od norme, od uobičajenog, od većinskog, od „pa to je tako“. Ne želim se prometnuti u gospođu koja prije odlaska na neki sastanak u rektorat ide na frizuru, a potom diže ruku jer eto svi dižu, pa evo i moje u zraku, da se njihovi memljivi pogledi ne bi lijepili po mojim leđima. Nisam ta, ne mogu. Jer znam: prije su dvije ruke u zraku bile znak predaje jačemu. U svijetu koji ja nastanjujem sad je dovoljno podići jednu. Moja ruka to neće jer naša su tijela pametnija od nas.

I opet mi se vratila misao, koju sam spremila s pro-ljetnim tenisicama u ormarić, tamo gdje se osušilo blato kompromisa po kojem su hodale: čemu sve, čemu nerviranje oko sve više teologa u Senatu Sveučilišta, oko poslušnika kojima se vrat ukočio od netremičnog gledanja u one na višim pozicijama, oko krivo knjiženih troškova u financijskom izvještaju odsjeka, oko prenapuhanih dnevnica, tuđe neodržane nastave zbog tezgarenja sa strane, sebičnih kolega, inertnih dizača ruku kojima na fakultetu ništa nije važno osim platnog listića... I opet mislim: treba to sve odjebati, treba najdražu osobu nagovoriti da ostavimo sve i odemo živjeti recimo na Samou, gdje je puno sunca i ljeto traje cijelu godinu, gdje ću djeći biti najnasmijanija mama, gdje će sve vrijeme svijeta pripadati samo njima i meni, gdje možemo imati manje i s manje biti sretni, gdje možemo čitati satima svaki dan, slušati muziku i grliti se kad god poželimo. I da je sve ovo neki film, točno tako bi se odvijao.

Ali nije. Tu sam i nema mi bijega. A znam i da je u meni neka snaga, koja je veća od moje melankolije, od mog umora i defetizma. I da su tu drugarice i drugari, da imam s kim biti prpošna i buntovna. Da imam kome reći:

Budimo partizani! Budimo spremni na višegodišnju borbu. Ne gubimo dah na kratkim usponima, ni energiju na nevažne ljude, ni volju da popravljamo najprije fakultet, onda sveučilište, a potom i svijet. Tako nas je zapalo, manjina smo, u mnogočemu, ali baš zato. Sjetimo se Cercasa, njegovog romana *Salaminski vojnici*, u kojem četa vojnika u posljednji trenutak spašava civilizaciju. Zamišljajmo da smo oni i ne odustajmo. Ni od čega što smatramo važnim spašavati. Pa makar to bio lanjski snijeg nekih idealističkih vrijednosti ili ljeto u kojem je svima toplo i svi imaju točno ono što im treba. I ništa preko toga.

Paulina

Kad je Ana imala nepune tri godine, krenula je u vrtić. Upisali smo je u mješovitu grupu, u kojoj je dotad najmlađe dijete bilo godinu dana starije od nje. Teta Maja i teta Goga bile su fantastične, djeca u grupi slatka i otvorena, ali Ana je isprva plakala svako jutro kad bih je dovela. Tete mi nisu dale da se dugo opraštam od nje jer sam svaki put plakala i ja, pa bi me nježno izgurale iz sobe čim bi preuzele dijete. Odlazila sam s druge strane zgrade i uplakana sjedila pod otvorenim vrtićkim prozorom sve dok ne bih čula da je njezin plač utihnuo i tek potom, privremeno zakrpana, išla sam na posao. U roku od tjedan dana Ana je zavoljela vrtić. Veselila se kad bismo ušle u zgradu, brzo se sa mnom opraštala i trčala u zagrljaj Paulini. Tete su mi objasnile da im je Paulina, petogodišnja djevojčica, od prvog dana asistirala u Aninoj prilagodbi u vrtiću, trudila se da Anu uključi u sve igre, davala joj važne zadatke, držala je za ruku kad se išlo u šetnju, spavala pokraj nje za vrijeme popodnevnog odmora. Paulina je bila velikodušna, brižna, pametna djevojčica, svima draga. Djevojčice su je oponašale, dječaci htjeli da im bude cura. Izabравši Anu za svoju štićenicu,

Paulina je učinila da Ani vrtić bude drugo najbolje mjesto na svijetu. Doma nam je Ana govorila da će se udati za Paulinu, što je za Anu tad bilo jamstvo da će uvijek moći biti blizu nje.

Za godinu dana Paulina je krenula u školu, odazvala se na Anin rođendanski poziv par mjeseci kasnije, ali već na sljedeći, za godinu dana, nije. Prošlo je sedam godina u kojima nismo ništa znali o njoj.

Sinoć na benzinskoj stanici plaćam benzin mladoj plavoj ženi na blagajni i u njoj prepoznam Paulininu mamu. Izgrlimo se, razmijenimo par fora i par ohrabrujućih komplimenata, smijemo se, ona me prati do auta. U desetominutnom razgovoru saznajem da su se baš one godine kad se Paulina u vrtiću tako toplo i velikodušno pobrinula za moju malu kćer Paulinini roditelji razvodili. Oboje su tad bili bez posla i podstanari, a Paulinin tata bio je narkomanski ovisnik šest godina bez prekida. Razvod je, kaže njezina mama, bio strašan i traumatičan za Paulinu i njezina starijeg brata, a tata im se vrlo brzo nakon toga odselio iz Hrvatske i ostavio ih same.

Paulina je sad osmi razred i odlična je učenica. Sljedeće godine upisat će opću gimnaziju.

Želim joj da u svakom razredu, svakoj grupi u kojoj se nađe bude kraljica velikodušnosti i vedrine kakva je bila kao petogodišnja djevojčica. A svom djetetu želim svijet u kojem će, ma gdje došla, moći zavoljeti neku Paulinu koja nju, i prije nego što se upoznaju, već voli.

Odgajati znači živjeti kao uzor, sve ostalo je dresura

Djeca i ja na more idemo neproračunato, dakle u špici sezone, isto kao što u Bosnu idemo kad i svi poput nas – za Božić i Uskrs. I uvijek zaglavimo u koloni. I na granici i na autoputu. I onda uslijedi nesnošljiv prizor, koji moja tankočutna kalimerovska duša ne može ignorirati: dok kilometarsko crijevo auta stoji ili sporo mili naprijed, zaustavnom trakom propiće neka jurilica tako brzo da ne skužim ni marku auta, a kamoli tablice. Ali nekako znam da mora bit neki SUV, da tablice imaju brojke 7777 ili 6969, šta već džiber za volanom misli da je jebenica.

Onda ja odmigoljim autom u desnu traku, a iz nje se odmah izvučem na zaustavnu i pomičem se paralelno s kolonom, dakle sporo ili nikako. Vrlo brzo mi otraga dojuri novi seronja u bijesnom autu, njemu se jako žuri i njegova je žurba sveta, i najprije mi to daje do znanja diskretno, a kad vidi da ga ne šljivim, pokazuje jedan pa drugi srednji prst, trubi, otvara prozor, isturi svoju ružnu glavu (složimo se, loši ljudi uvijek su, zapravo, ružni) i prijeti mi.

Stvar obično završava tako da se taj bahati ološ vrati u kolonu i prepriša nas sve nekim spretnim vozačkim

manevrom, usput mi još opsuje sve što stigne ili više da me je upamtio i da ću vidjet svog boga. Ali bude i mojih malih pobjeda: prijavim seronju prometnom policajcu u ophodnji ili na granici, pa ga policajac izbaci na parking i pusti ga čekati sat-dva-tri, taman toliko koliko smo mi u koloni čekali.

Za sve to vrijeme, i svaki put, moja dva djeteta krotko sjede na svojim mjestima, svezana pojasom i neodlučnošću da li da budu ponosni na mene ili da me se srame.

Za Uskrs smo porazili jednog posebno drskog beemvedžiju pa je završio kod policije, a ovih dana barem deset leksusovaca i njima sličnih.

Između srama i ponosa kod moje djece trenutno vjerovatno prevladava ovo drugo.

Ali puno je još kolona i granica pred nama.

Viteški život u Zagrebu

Kad sam potkraj 1994. iz ratom trajno oštećenog Viteza, i sama iznutra nepopravljivo ruinirana, došla na studij u Zagreb, nisam poznavala nikog osim svoje sestre. Ljudi s kojima sam se počela družiti bili su iz Zagreba ili iz Dubrovnika. Ništa me nije podsjećalo na Bosnu, ništa nije jamčilo da će me čuvati od površne agramizacije koja bi se očitovala u prešućivanju bosanskog porijekla, smekšavanju naglaska, u prihvaćanju nesnosnih deminutiva kao što su Kvatrić ili flomić.

Zbog toga, a i zbog nostalgije, počela sam tad pasionirano čitati bosanskohercegovačke pisce: Darija Džamonju, Tvrtka Kulenovića, Dževada Karahasana, Almu Lazarevsku, Nenada Veličkovića, Marka Vešovića, Karima Zaimovića, Miljenka Jergovića, Abdulaha Sidrana, Jozefinu Dautbegović, a kasnije Semezdina Mehmedinovića, Gorana Samardžića, Adina Ljucu, Adisu Bašić, Feridu Duraković...

Oni su čuvali moj jezik, imaginaciju, identitet, lažno sjećanje. Uvjeravali me da ne dolazim iz nepismenosti, neznanja, neprekidne improvizacije, nego iz kompleksne,

melankolične, romantično-tragične zemlje koja je stradala zbog fragilnosti, a ne primitivnosti svojih ljudi.

Ugledala sam danas u Vitezu, na štandu – jer prave knjižare ovdje više nema – jednu od knjiga koje su me tih davnih godina branile od Zagreba i sve ovo vrijeme čuvale u meni tu izmišljenu Bosnu. Kupila sam je i nosim je kući, u Zagreb.

To malo Bosne koliko stane u knjigu.

Mnoge smo i mnogo voljeli

Zlata i ja imale smo trinaest godina i bile smo zaljubljene u Dejana, koji je imao petnaest. Bio nam je zgodan. Nije puno govorio i nije se pravio važan. Često smo šetale oko njegove obiteljske kuće, čiji je ulaz bio otraga, skriven od prolaznika na cesti. Znale smo radno vrijeme njegovih roditelja i kad su on i mlađi brat u školi. Kad su svi bili odsutni, zavirivale smo mu u vrt, na terasu, njuškale oko kuće. Tako smo otkrile da ostavljaju ključ od kuće ispod otirača. Bio je kraj 80-ih i mjesto ispod otirača bilo je uobičajeno za ostavljanje ključa.

Otkrivši to, nismo dale dvojbama ni strahu da nam krađu vrijeme: jedna je stražarila, druga ušla u kuću. Prvi put je bilo najteže, zadržale smo se samo nekoliko sekundi i nismo išle dalje od predsoblja. Svaki sljedeći put trajalo je duže i manje nas je plašilo. Uvijek bismo nešto uzele iz kuće: jabuku iz zdjele, komadić papira s popisom za kupovinu. I svaki put smo to sestrinski dijelile, da svaka ima nešto Dejanovo.

S vremenom smo proučile kuhinju, dnevnu sobu, kuponicu, stepenice koje vode na kat... i konačno – Dejanovu sobu. Moram bit iskrena: ja se nikad nisam usudila

popeti se na kat. Uvijek sam radije čuvala stražu ili bih se uspela samo do sredine stepenica. Zlata je bila odvažnija i svakim je ulaskom pomicala granice u otkrivanju Dejanove kuće.

Nakon nekoliko tjedana nam je dosadilo. Nije se više imalo što odnijeti, a da ozbiljno ne riskiramo da ukućani to primijete, a ni susjedima nije promaklo da se svakodnevno motamo oko te kuće.

Zadnji naš ulazak u njegovu kuću pamtim po pravoj maloj krađi. Uzele smo iz Dejanove kolekcije dvije kasete, obje Šerbedžijine: *Mnoge smo i mnogo voljeli* iz 1985. i *Ne budim je tek tako* iz 1989.

Slušala sam ih svakonoćno i mislila na Dejana. Zlata se ubrzo zaljubila u drugog i prepustila mi vlasništvo nad objema kasetama. Imam ih još uvijek. Dvije kasete – nije puno, ali meni vrijede bogatstvo.

Na njima je sva moja muzika i sve moje djetinjstvo.